

Strilradarhistorik vid F1 i Västerås. Del 1.

Många F1 anställda har nog undrat vad för verksamhet som dolde sig innanför dörren in i Badelunda åsen, mitt emot CVV-hangaren, och vad det var för antenner som ”snurrade” uppe på åsen?

Rolf Larsén

Här följer nu en artikelserie om denna verksamhet, historik, tjänstens bedrivande och vilka som fanns i ”berget”. Berättare är f.d. chefsteknikern vid anläggningen, Rolf Larsén, som verkade där från december 1962 till april 1980.

Anledningen till denna berättelse är att det troligen inte är så många F1-are som känner till denna viktiga verksamhet vid flottiljen. Jaktcentralen var mycket betydelsefull i en tid av luftbevakningens nydanande och var med i en utveckling som la grunden till dagens luftbevakning. Det var en ”udda” anläggning som byggdes av luftbevakningspionjärer, vilka tog egna initiativ som inte alltid ”beordrades” från flygstaben och inte alltid beslutades formellt.

Det blir även färre och färre som kan berätta om denna tidsepok, det är inte utan att det görs med nostalgiska förtecken och en påminnelse om en mycket trevlig och utvecklande period i mitt arbetsliv.

Anläggningens bunkrar är nu helt borta, grävskopan har gjort sitt, betong och armeringsjärn är bortforslade och på ”graven” växer gula blommor!

Historik.

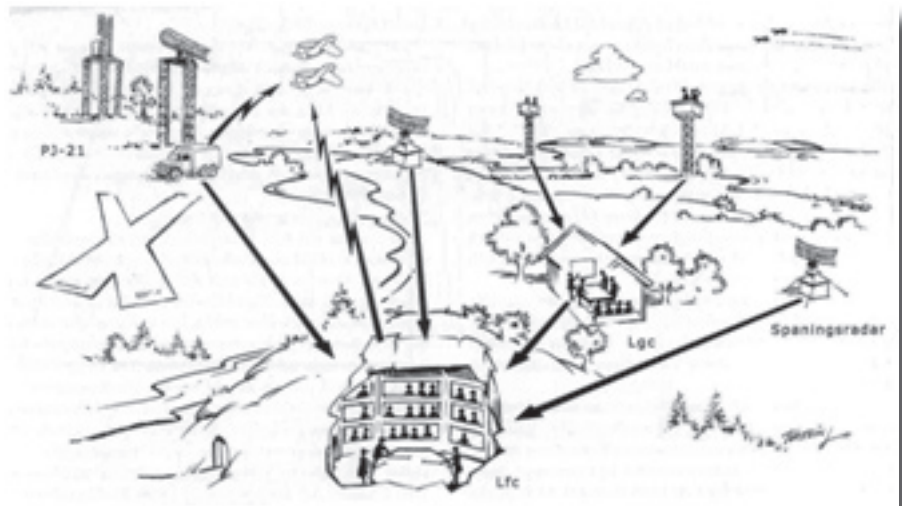
I slutet av 1940-talet och början av 1950-talet inleddes uppbyggnaden av spaningsradar som hjälpmedel att övervaka luftrummet i landet.

Vid F1 var ERIIB den första spaningsradarstationen som tilldelades flottiljen 1944.

F1 blev 1950 en av de första platserna i landet som tilldelades radarstationen PJ-21/R. Detta bl a med anledning av ombeväpningen till nattjakt vid flottiljen. (F16 i Uppsala fick den första PJ-21/R på sensommaren 1948). Med dessa radarstationer inleddes en ny epok i övervakningen av luftrummet.

Nattjakt krävde stridsledning. Radarjaktledare (Rrjal) ledde flygplanet till ett lämpligt utgångsläge för kurvanfall. Avsikten var att komma in bakom målet så att navigatören kunde upptäcka fienden med hjälp av egen radar.

År 1951 byggdes på F1 en ny Jaktcentral (Jc) som med PJ-21 utgjorde en del i Stril 50.

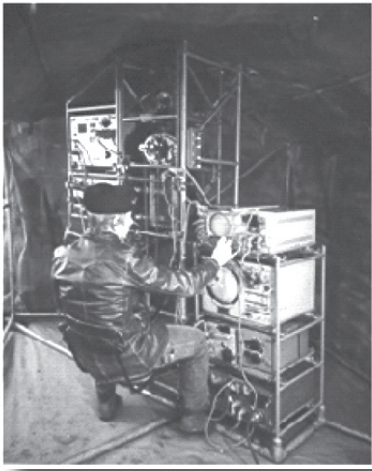
Stril 50, principskiss

Stril 50, stridslednings och luftbevakningssystem i bruk under 50-talet. Stridsledning skedde från framskjutna radarstationer, PJ-21, eller från kartbordet. Ledningen skedde i OP-rum/Taktikrum i bergsanläggningar där positionerna för luftkrigets utövande var placerade.

Radar ERIIB.

Radarstationen ERIIB, med operatör, placerades vid södra fältgränsen och levererade information via telefon till övningsluftförsvarscentralen som då var placerad i skolbyggnaden.

Information, bäring och avstånd, gavs även till trafikledare i dåvarande Kommandocentralen (KC) placerat norr om banan.

ERIIIB, operatörsplats

ERIIIB hydda

Tornen var från början avsedda för luftvärnskanoner för skydd av flottiljen under 2:a världskriget.

Tornens placering var på åsen, på andra sidan vägen, mitt emot fd CVV-hangaren och Flygmuseums nuvarande ingång.

Vid drift roterade hela sändarkabinen med antenn och höjdmätarens antenn nickade.

Radarstation PJ-21.

Samma indikatorutrustning, PPI och HPI som i indikatorvagnen, installerades nu i hytter i den nybyggda övningsjaktcentralen inne i åsen. Kablarna mellan sändarna på tornen och jaktcentralen lades i trärännor.

PH-13/R

Indikatorutrustning, HPI, 1951

PS-14/R

Jaktcentralens utbyggnad 1951

När F1 tilldelades PJ-21/R så placerades spaningsdelen PS-14/R och höjdmätardelen PH-13/R och indikatorvagn med indikatorutrustning, vid skjutbanan. PS-14 och PH-13 flyttades senare upp på de befintliga Lv-betongtornen uppe på åsen, Stationerna lyftes upp med kranbil.

Ingången

Från hytt 2 och 3 fanns glasfönster där olika befattningshavare kunde överblicka "läget" på kartbordet och på tablåerna.

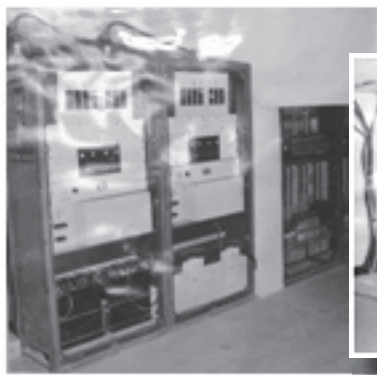
Anläggningen var främst avsedd för F1 utbildnings- och övningsverksamhet för nattjakten och baserade sitt luftbevakningsunderlag på, dels den egna PJ-21 stationen dels även på rapportering från Pj-21 vid F16/Uppsala och F18/Tullinge.

Estrad och hytter

Det var många övningar och utbildning av flyglottor i luftbevakningstjänst i stor omfattning. Troligen tillförde den mycket kunskap inom Stril 50. Anläggningen hade samma sambandsomfattning i förbindelser som LFC O3 i Uppsala.

Utrustningen, som var monterad i stativ, var placerad i det sk "pygmé-rummet" beläget under hytterna. Rummet kallades så på grund av den låga takhöjden på ca 1,60 m.

Strömstativ med batterier

Relästativ

LFC verksamheten avstannade efter sina "glansdagar" under 50-talet. Utrustningen med tablåer

monterades ner 1963-64, och placerades i en förrådsbarack strax intill anläggningen. Utrustningen kasserades och skrotades i början på 1970-talet när baracken revs pga förfall.

KC, (Kommandocentral).

För att tillgodose behovet av KC för Bas Hässlö, byggdes nu en provisorisk kommandocentral upp i jaktcentralens tömda taktikrum. Härifrån gavs startorder och sköttes all kommandocentraltjänst. Beredskap och insats beordrades, det beställdes bränsle till flygplanen och förplägnad till olika enheter. Markförsvaret av flottiljen sköttes även härifrån vid övningar.

På estraden och på golvet nedanför byggdes långa bord med plats för Markstridsledare (MAL) mfl på övre och plats för 2 positioner för Trafikledare (TL) på nedre. Nya tablåer sattes upp med markeringsmateriel etc. Precis som i ett "ordinarie" KC.

Det installerades även telefoninsatser i borden och vid rrjal-platserna. Dessa tillverkades och installerades av F1 personal från LFC "Måsen" i W5, Örebro. Bengt Sundin, Kenneth Augustsson och Bengt Andersson.

Detta KC fanns kvar till slutet av 60-talet då ett modernt fortifikatoriskt skyddat KC byggdes, beläget från F1 sett, på andra sidan dåvarande E18 i Brunnby på norra sidan av startbanan.

Vid flygvapenövningen Ö68 hade undertecknad förmånen att guida dåvarande kronprinsen, nuvarande kungen Karl XVI Gustav, som gjorde studiebesök och följde arbetet i anläggningen.

Vid större övningar lånades TMR-14 (RK02 och FMR7) för radiokommunikation mellan TL och fpl. Dessa placerades på "hjässan" och kablar drogs in via kabelgenomföringar.

Montage och drift svarade R11 tekniska personal för.

Radarstationen R11, "Stören".

Kvar efter avvecklingen av LFC-delen, var nu jaktcentralens "kärna" radarstationen R11, med FAR-signalen "Stören". (R11 ingick senare i sektor O5, efter sammanslagning av sektorerna O1, O2, O3 till O5).

Sändarbunkrar för PS-144/F och PH-13/F

1952 byggdes nya bunkrar för sändare/mottagare uppe på åsen ovanför bunkern med jaktcentralen. Totalt byggdes 7 sådana anläggningar i landet. Alla placerade vid LFC.

Nu tillkom andra och större antenner som placerades på en tripod av tre stycken, 12m höga, triangelmaster.

Nere i bunkrarna installerades samma typ av utrustning/materiel som i sändarvagnarna, som stått på Lv-tornen.

Det fanns en bunker för spaningsdelen PS-144/F, och en bunker för höjdmätaren PH-13/F. De var identiskt lika i storlek och utformning. I bunkrarna fanns utrustning för sändare, mottagare och för vridning av antenn mm.

Vägledare gick från sändare/mottagare i bunkern upp till antennens utmatningsdel. Uppe vid antennen fanns ett vridbord med motor, växellåda och släpringsenhet. Vid höjdmätarantennen fanns även en motor för tiltning av antennen.

Jaktcentralen och sändarbunkrarna sammankopplades nu med fasta nergrävda kablar. Det var kablar för bla antennvridning och radarsignaler, kraft och tele/telefon.

PH13/F Antenn

PS144/F Antenn

I nästa nummer av Hässlöbladet berättas om den operativa verksamheten vid radaranläggningen R11 "Stören".

Rolf Larsén, Göteborg.

Källförteckning:

Ur minnet och egna foton
Underhandskontakter med olika personer med anknytning till jaktcentralen.
Foton på O3R, från Krigsarkivet.
Foto, R12, montage, Bofors arkiv.

Akronymer:

R11 = Radar vid F1 nr 1, Västerås/Hässlö
R12 = Radar vid F1 nr 2, Karlskoga/Bofors
O1 = Sektor Ost 1 (F13, Svärtinge)
O2 = Sektor Ost 2 (F18, Tullinge)
O3 = Sektor Ost 3 (F16, Uppsala)
O3R = Sektor Ost 3 Reserv (F1, Västerås)
O5 = Sektor Ost 5 (F1, Bålsta)
W5 = Sektor Väst 5 (Örebro)
CVV = Centrala flygVerkstaden Västerås
PJ = Puls Jakt
PS = Puls Spaning
PH = Puls Höjdmätning
ER = Eko Radio
/R = Rörlig
/F = Fast
AN/TTQ = Army Navy/ Transportable Tracing Equipment
PPI = Plan Polär Indikator
HPI = Höjd Polär Indikator
JC = Jaktcentral
KC = Kommandocentral
LFC = LuftFörsvarsCentral
LGC = LuftFörsvars-Gruppcentral
Jal = Jaktledare
Rrjal = Radarjaktledare
Lvled = Luftvärnsledare
TL = Trafikledare
FAR = Fast Anropssignal för Rapportering (inom luftförsvaret)